

Prinsip Izin Maklum Awal Bebas Telus (IMABT): Kajian Kes *Indigenous Cultural Communities & Indigenous Peoples* di Filipina

(Free, Prior and Informed Consent (FPIC): Case Study of Indigenous Cultural Communities & Indigenous Peoples in the Philippines)

MUHAMAD SAYUTI HASSAN @ YAHYA & ROHAIDA NORDIN

ABSTRAK

Artikel ini menganalisis pengoperasian hak penentuan sendiri orang asal melalui prinsip Izin Maklum Awal Bebas Telus (IMABT) dalam kalangan Indigenous Cultural Communities dan Indigenous Peoples (ICC/IP) di Filipina. Dengan menggunakan pendekatan kualitatif, analisis ini adalah penting untuk menilai isu pengiktirafan hak penentuan sendiri yang masih membelenggu orang asal di peringkat domestik. Sebagai pencerahan, artikel ini dibahagi kepada empat bahagian utama. Pada bahagian pertama, artikel ini menjelaskan definisi dan status hak penentuan sendiri orang asal di bawah undang-undang antarabangsa. Pada bahagian kedua menerangkan prinsip Izin Maklum Awal Bebas Telus (IMABT) dengan merujuk kepada Deklarasi PBB tentang Hak Orang Asal (DHOA). Bahagian ketiga pula menghuraikan latar belakang masyarakat orang asal di Filipina yang dikenali sebagai Indigenous Cultural Communities dan Indigenous Peoples (ICC/IP). Bahagian terakhir penulisan ini menganalisis pengiktirafan prinsip IMABT dari dua aspek utama iaitu dari segi teori dan amalan di Filipina. Artikel ini merumuskan bahawa pelaksanaan pengiktirafan hak penentuan sendiri orang asal perlu diberi perhatian oleh semua Negara agar selari dengan undang-undang antarabangsa.

Kata kunci: Hak penentuan sendiri; Filipina; IMABT; orang asal; undang-undang antarabangsa

ABSTRACT

This article analyzes the operation of the right to self-determination of indigenous peoples through Free Prior and Informed Consent (FPIC) among the Indigenous Cultural Communities and Indigenous Peoples (ICC/IP) in Philippines. This analysis is significant in order to assess, using quantitative approach, the recognition and implementation of the right to self-determination of indigenous peoples at domestic level. For purposes of clarity, this article is divided into four main parts. In the first part, this article describes the definition and status of the right to self-determination of indigenous peoples under international law. The second part explains the principles of FPIC with reference to the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (UNDRIP). The third part describes the background of the indigenous peoples in the Philippines, known as the Indigenous Cultural Communities and Indigenous Peoples (ICC/IP). The last part of this article analyzes the recognition of the FPIC in theory and the implementation. This article concludes that recognition of the right to self-determination of indigenous peoples should be observed by all States to be in conformity with international law.

Keywords: Self-determination; FPIC; indigenous people; Philippines; international law

PENDAHULUAN

Pada 13 September 2007, Perhimpunan Agung Pertubuhan Bangsa-bangsa Bersatu telah menerima Deklarasi mengenai Hak Orang Asal (DHOA).¹ Sesi berkenaan telah menyaksikan sokongan majoriti terhadap DHOA termasuklah Malaysia dan Filipina.² Walaupun boleh dianggap sebagai piawaian pengiktirafan antarabangsa terhadap orang asal, namun di sisi undang-undang antarabangsa DHOA hanya berstatus “*soft law*” dan tidak mengikat.³ Charters menyifatkan DHOA hanya menuntut obligasi moral bukannya obligasi perundangan.⁴ Sungguhpun begitu, kerajaan perlu

memainkan peranan penting bagi memastikan bahawa pengiktirafan antarabangsa terhadap orang asal ini dilaksanakan di peringkat domestik. Hal ini adalah selaras dengan peruntukan mukadimah DHOA⁵ dan Perkara 46(3) yang menyeru kerajaan agar menyantuni segala peruntukan DHOA kerana peruntukan berkenaan adalah selari dengan kandungan Piagam Pertubuhan Bangsa-bangsa Bersatu.

Peruntukan-peruntukan yang terdapat dalam DHOA boleh dikatakan bersesuaian dengan konteks dan amalan orang asal seluruh dunia termasuklah orang asal di Malaysia dan Filipina. Antara pengiktirafan utama hak penentuan sendiri yang mengandungi empat dimensi

utama iaitu politik, ekonomi, sosial dan budaya. Sejar dengan pengiktirafan ini, penulisan ini meninjau tahap pengiktirafan hak orang asal di Filipina. Tahap pengiktirafan tersebut dinilai melalui pemakaian prinsip Izin Maklum Awal Bebas Telus (IMABT). Penilaian tersebut dibuat secara perbandingan dengan piawaian yang ditetapkan oleh DHOA.

PENGIKTIRAFAN HAK PENENTUAN DIRI ORANG ASAL DI BAWAH UNDANG-UNDANG ANTARABANGSA

Perkara 3 DHOA⁶ telah mengiktirafkan hak penentuan sendiri kepada orang asal seperti berikut:

Orang Asal mempunyai hak menentukan pilihan sendiri. Berdasarkan hak tersebut, mereka secara bebas menentukan status politik dan bebas mengejar pembangunan ekonomi, sosial dan budaya mereka.

Peruntukan perkara di atas adalah sama seperti apa yang terkandung dalam kedua-dua waad antarabangsa iaitu Waad Antarabangsa Hak Sivil dan Politik dan Waad Antarabangsa Hak Sosial, Ekonomi dan Budaya melainkan DHOA ini adalah khusus untuk orang asal. Peruntukan hak penentuan diri orang asal merangkumi beberapa dimensi utama iaitu politik, pembangunan ekonomi, sosial dan kebudayaan. Daes menyifatkan dimensi-dimensi tersebut mempunyai perkaitan yang rapat dengan pengiktirafan hak ke atas kekayaan sumber alam dan semula jadi.⁷

Walau bagaimanapun, peruntukan Perkara 4 DHOA menghadkan skop hak penentuan diri iaitu hanya melibatkan hak autonomi atau kerajaan sendiri.⁸ Menurut Rohaida dan Witbrodt, Perkara 4 disifatkan sebagai menghadkan hak penentuan diri dan terpakai hanya dalam konteks dalaman sahaja berbanding hak penentuan diri semua orang yang merangkumi hak terhadap pemisahan.⁹ Di samping itu, Perkara 46 mensyaratkan kepatuhan terhadap prinsip kedaulatan dan keutuhan wilayah di sesebuah negara. Syarat tersebut menggambarkan bahawa wujud ketidakseimbangan dalam pengiktirafan hak penentuan diri kepada semua orang yang termasuk hak untuk pemisahan.¹⁰ Tindakan ini adalah bertentangan dengan prinsip kesamarataan dan mendiskriminasi orang asal walau sekalipun dalam banyak keadaan orang asal tidak mengimpikan pemisahan seperti yang terdapat di bawah undang-undang antarabangsa.¹¹

Selain DHOA, hak penentuan diri juga turut mendapat perhatian Mahkamah Keadilan Antarabangsa (MKA). Pada tahun 1996, MKA melalui kes *Portugal v. Australia (East Timor Case)*, ICJ Reports (1996) memutuskan bahawa hak penentuan diri adalah “*erga omnes*.”¹² Status “*erga omnes*” merupakan satu doktrin undang-undang antarabangsa yang merujuk kepada hak dan obligasi yang terpakai kepada semua orang. Oleh yang demikian, hak penentuan diri yang termasuk hak untuk pemisahan

patut diiktiraf kepada semua orang termasuklah orang asal. Beberapa pakar undang-undang antarabangsa seperti Anaya, Browlie dan Espiell berpendapat bahawa hak penentuan diri telah menerima status “*jus cogen*” di bawah undang-undang antarabangsa.¹³ Implikasi status “*jus cogen*” telah diperuntukkan di bawah Perkara 53, Konvensyen Vienna tentang Undang-undang Triti, 1969 iaitu sebarang triti yang bercanggah dengan prinsip “*jus cogen*” dianggap sebagai tidak sah.¹⁴

Sehubungan itu, Daes mentakrifkan hak penentuan sendiri orang asal sebagai kebebasan, integriti dan kehormatan terhadap orang asal atau dalam erti kata lain kebebasan untuk hidup mengikut adat dan kepercayaan serta dihormati oleh masyarakat majoriti.¹⁵ Di samping itu, Hannum menyifatkan hak penentuan sendiri bukannya terhad kepada aspek politik, malah hak tersebut mencakupi aspek ekonomi, budaya dan sosial.¹⁶ Anaya¹⁷ mengagakkan bahawa hak penentuan sendiri berpaksikan prinsip kebebasan dan juga kesamarataan. Pelaksanaan hak berkenaan boleh diuji dengan menilai samada orang asal mempunyai kebebasan untuk memilih dan menentukan cara hidup mereka sendiri.¹⁸

Selaras dengan pengiktirafan dan takrifan berkenaan, tidak dinafikan lagi bahawa hak penentuan diri merupakan konsep yang sudah lama diterima pakai di bawah undang-undang antarabangsa dan pemakaiannya dalam konteks orang asal adalah berasas. Salah satu bentuk pengoperasian hak penentuan diri orang asal ialah melalui pemakaian prinsip Izin Maklum Awal Bebas Telus (IMABT).

PRINSIP IZIN MAKLUM AWAL BEBAS TELUS DI BAWAH DEKLARASI PBB TENTANG HAK ORANG ASAL

Izin – Maklum Awal Bebas Telus (IMABT) adalah sebuah prinsip yang telah diiktiraf oleh undang-undang antarabangsa.¹⁹ Setiap elemen dalam IMABT perlu ditakrifkan satu per satu untuk kefahaman lebih efektif dan menyeluruh. Berikut adalah prinsip-prinsip yang dimaksudkan:

IZIN

Izin adalah medium penting untuk mendapatkan persetujuan dan boleh dicapai melalui dua cara iaitu rundingan dan penyertaan. Kedua-dua cara ini harus berpaksikan prinsip kesefahaman bersama, suci hati dan penyertaan secara menyeluruh agar mampu membentuk mekanisme terbaik untuk mendapatkan persetujuan.²⁰

Kewajipan mendapatkan persetujuan orang asal adalah signifikan kerana sesuatu projek yang dibangunkan boleh memberi kesan kepada kehidupan orang asal. Untuk tujuan itu, Anaya mencadangkan agar kerajaan wajib mendapatkan persetujuan orang asal dalam dua keadaan khas iaitu penempatan semula orang asal dan penguasaan

sisa toksid di kawasan orang asal.²¹ Di samping itu, Mahkamah Hak Asasi Manusia antara Amerika dalam kes *Saramaka People v Suriname* mewajibkan persetujuan orang asal untuk memenuhi prinsip IMABT kerana aktiviti pembalakan dan perlombongan merupakan projek berskala besar yang memberi impak kepada orang asal.²² Penekanan kepada tiga keadaan iaitu penempatan semula, pembuangan sisa toksid dan projek berskala besar adalah wajar kerana boleh dianggap bencana yang akan mengubah landskap kehidupan orang asal sekiranya projek tersebut diteruskan.

MAKLUM AWAL

Maklum awal bermaksud rundingan untuk mendapatkan persetujuan orang asal perlulah dilakukan dengan lebih awal sebelum sesuatu projek atau aktiviti dijalankan.²³ Suatu tempoh waktu yang mencukupi perlu diperuntukkan kerana proses untuk mendapatkan keizinan melibatkan setiap lapisan masyarakat seperti wakil suara wanita, remaja dan juga kanak-kanak.²⁴ Tempoh masa ini juga penting untuk pihak pelaksana projek menyalurkan maklumat berkaitan projek kepada orang asal.

BEBAS

Bebas bermaksud tidak dipengaruhi oleh sebarang unsur paksaan, intimidasi, atau manipulasi oleh pihak-pihak tertentu.²⁵ IMABT boleh dianggap tidak sah sekiranya wujud unsur-unsur berkenaan kerana bercanggah dengan prinsip hak penentuan diri yang bertujuan memartabatkan hak dan perlindungan orang asal.

TELUS

Telus memerlukan perincian lanjut tentang sesebuah projek yang akan dilaksanakan. Menurut laporan *Permanent Forum of Indigenous Peoples*,²⁶ kriteria bagi memenuhi elemen telus ialah; (1) jenis, saiz dan skop projek atau aktiviti; (2) objektif; (3) tempoh masa;²⁷ (4) lokasi yang terlibat serta menerima kesan; (5) penilaian impak seperti ekonomi, sosial, budaya, alam sekitar, potensi risiko dan perkongsian faedah secara sama rata; (6) pihak-pihak yang terlibat dalam menyempurnakan projek; dan (7) prosedur berkaitan projek berkenaan. Maklumat-maklumat ini berkait rapat kerana akan mempengaruhi pemberian keizinan termasuklah dalam kalangan wanita, belia dan kanak-kanak.

Oleh yang demikian, maklumat yang disampaikan kepada orang asal perlulah maklumat yang telus, tepat dan difahami. Salah satu aspek yang perlu dititikberatkan ialah penggunaan bahasa yang mungkin mempunyai loghat/dialek bahasa yang berbeza.²⁸ Apatah lagi dialek antara suku kaum dalam kalangan orang asal sendiri adalah berbeza. Penggunaan bahasa yang mudah difahami adalah penting agar maklumat yang ingin disampaikan dapat difahami dan diterima dengan baik. Selari dengan

konsep suci hati, penerimaan maklumat yang tepat ini akan memudahkan orang asal untuk menilai kewajaran untuk memberikan keizinan terhadap sesuatu projek.

Pengiktirafan prinsip IMABT boleh dilihat melalui beberapa instrumen antarabangsa yang memperuntukkan mengenai prinsip berkenaan. Contohnya, Konvensyen Pertubuhan Buruh Antarabangsa (PBA) No. 169 memperuntukkan tentang prinsip IMABT melalui Perkara 16, iaitu kerajaan perlu mendapatkan persetujuan orang asal sebelum memindahkan mereka keluar dari tanah adat. Peruntukan ini mensyaratkan tempat yang dipindahkan sekurang-kurangnya setaraf dengan tempat asal mereka dan memiliki tahap kualiti kesuburan tanah yang sama.²⁹ Kerajaan juga wajib berunding dan melibatkan penyertaan³⁰ orang asal dalam beberapa perkara seperti pembangunan,³¹ sumber semula jadi dan tanah³² dengan niat suci hati.³³

Selain itu, Konvensyen Kepelbagaian Biologi 1992³⁴ dan Protokol Cartagena mengenai Bio-Keselamatan (2000)³⁵ turut mengiktiraf pemakaian IMABT. Bank Dunia menerusi *Operational Policy 4.10* (OP 4.10) juga mensyaratkan kepatuhan terhadap prinsip IMABT bagi setiap pembiayaan projek yang melibatkan orang asal³⁶ dengan memperincikan garis panduan untuk proses rundingan bagi mencapai IMABT.³⁷ Tambahan itu, Daes selaku Pelapor Khas PBB mencadangkan agar kerajaan mewujudkan undang-undang bagi mengiktiraf penyertaan dan persetujuan bebas orang asal dalam hal berkaitan dengan tanah adat, wilayah dan sumber semula jadi.³⁸

Berbanding PBA No 169, peruntukan prinsip IMABT di bawah DHOA adalah lebih baik kerana melengkapi keseluruhan aspek iaitu dengan tambahan elemen "maklum awal" yang tidak disyaratkan dalam Perkara 16 (2) PBA No 169. Antaranya, Perkara 10 DHOA memperuntukkan bahawa orang asal tidak boleh diusir atau dipindahkan dari tanah adat mereka melainkan proses IMABT disempurnakan serta segala pampasan dibayar kepada orang asal yang terlibat. Bagi kes tanah adat yang dirampas, diambil, digunakan, diduduki atau rosak tanpa memperolehi IMABT, Perkara 28 DHOA memberi hak kepada orang asal menuntut ganti rugi termasuklah restitusi atau ganti rugi yang berpatutan dan adil bagi kes yang tidak mungkin dikembalikan. Sekiranya dipersetujui, pampasan juga boleh dibayar dalam bentuk tanah, wilayah atau sumber semula jadi yang setaraf dengan nilai yang telah diambil.³⁹ Pampasan dalam bentuk tanah adalah penting kepada orang asal kerana tanah mempunyai nilai identiti dan spiritual berbanding pampasan duit yang tidak akan menyamai nilai sentimental tanah yang diambil. Selain tanah adat, prinsip IMABT juga diwajibkan dalam melindungi nilai, adat dan budaya orang asal melalui Perkara 11(2) DHOA.⁴⁰ Sekiranya kerajaan gagal memperolehi IMABT, orang asal berhak menuntut ganti rugi kerana kerajaan telah mencabuli hak, tradisi dan adat resam mereka.⁴¹

Prinsip IMABT juga dituntut sekiranya kerajaan ingin memperkenalkan undang-undang atau sebarang urusan

pentadbiran yang memberi kesan kepada orang asal. Untuk tujuan itu, Perkara 19 DHOA mewajibkan kerajaan berunding dan berkerjasama dengan suci hati (*good faith*) bersama orang asal bagi memenuhi kehendak IMABT.⁴² Dalam aspek pembangunan, kerajaan juga wajib memperolehi IMABT dengan suci hati sebelum meluluskan sebarang projek yang memberi kesan terhadap tanah adat, kawasan dan sumber semula jadi orang asal.⁴³ Terma “suci hati” dalam Perkara 19 dan Perkara 32(2) ini menuntut kerajaan untuk bersikap telus dalam memperolehi IMABT daripada orang asal. Di samping menuntut IMABT, Perkara 32(3) DHOA menuntut kerajaan agar menyediakan suatu mekanisme yang berkesan bagi meminimalkan sebarang impak seperti pencemaran, ekonomi, budaya dan sebagainya. Tuntutan Perkara 32(3) ini penting bagi mewujudkan persekitaran yang harmoni tanpa merosakkan alam sekitar kerana boleh menjejaskan kehidupan orang asal yang banyak bergantung kepada hutan dan sumber semula jadi.

Kupasan peruntukan DHOA mengenai IMABT di atas menggambarkan bahawa undang-undang antarabangsa mengambil langkah yang mencukupi bagi memartabatkan hak orang asal. Walau bagaimanapun, terdapat isu yang menjadi penghalang kepada keberkesanan prinsip IMABT iaitu anggapan bahawa hak berkenaan sebagai kuasa veto orang asal.⁴⁴ Tanggapan prinsip IMABT sebagai kuasa veto menyebabkan kerajaan enggan mengiktiraf prinsip berkenaan kerana merendahkan maruah dan kedaulatan kerajaan.⁴⁵ Keengganan tersebut boleh dilihat melalui perwakilan New Zealand,⁴⁶ Kanada⁴⁷ dan juga Australia⁴⁸ yang menganggap prinsip berkenaan sebagai veto mengatasi kuasa kerajaan.⁴⁹ Walau bagaimanapun, perwakilan Sweden menyifatkan prinsip IMABT tidak bermaksud kuasa veto kerana kerajaan boleh melakukan rundingan dalam pelbagai cara termasuklah rundingan dengan institusi perwakilan orang asal dan penyertaan dalam demokrasi seperti yang dilaksanakan di Sweden.⁵⁰ Sejalan dengan pandangan Sweden ini, Anaya enggan menerima rundingan dengan orang asal sebagai kuasa veto, sebaliknya menyifatkan hak tersebut sebagai pembentukan persetujuan yang perlu dicapai dalam sebuah rundingan.⁵¹ Oleh yang demikian, prinsip IMABT wajar dipatuhi oleh setiap kerajaan kerana ia adalah sebahagian daripada manifestasi hak penentuan sendiri yang diperuntukan oleh DHOA.

INDIGENOUS CULTURAL COMMUNITIES & INDIGENOUS PEOPLES (ICC/IP) SEBAGAI KOMUNITI ORANG ASAL FILIPINA

Orang asal di Filipina yang dikenali sebagai *etnik minoriti*, *Tribal Filipino*, *Native Citizen* atau dikenali sebagai *katutubong mamamayan* dan kini secara rasmi dinamakan *Indigenous Cultural Communities* (ICC) yang terdiri daripada lebih 50 suku kaum yang terdapat di seluruh kepulauan.⁵² Perlembagaan Filipina merujuk orang asal sebagai “*indigenous peoples*”

manakala undang-undang utama orang asal di negara berkenaan iaitu Akta Hak Orang Asal (AHOA) merujuk orang asal sebagai *Indigenous Cultural Communities* dan *Indigenous Peoples* (ICC/IP).⁵³ Seksyen 3(h), Bab II, AHOA mentakrifkan ICC/IP sebagai orang asal yang menentukan identiti mereka sendiri (*self-identification*) dan tinggal secara berkelompok dengan memiliki adat budaya yang tersendiri, unik dan berbeza dengan kaum majoriti.⁵⁴

Komuniti yang mewakili 10-20 peratus jumlah keseluruhan penduduk Filipina ini boleh diklasifikasikan mengikut wilayah tertentu seperti komuniti Igorot yang mendiami Wilayah Cordillera (pergunungan Luzon), masyarakat Lumad yang kebanyakannya mendiami kepulauan Mindanao, kaum Mangyan yang mendiami kepulauan tengah Filipina dan selebihnya kumpulan-kumpulan kecil yang bertebaran di seluruh kepulauan.⁵⁵ Menurut *National Commission of Indigenous Peoples* (NCIP), setakat bila 2014 terdapat lebih kurang 110 kumpulan komuniti orang asal berdasarkan etnik-linguistik iaitu seramai 11,320,476 orang asal yang mendiami 12 wilayah di seluruh Filipina.⁵⁶

Seperti komuniti orang asal di tempat lain, ICC/IP memiliki sifat yang unik yang membezakan mereka dengan majoriti populasi Filipina yang lain.⁵⁷ Mereka tinggal di kawasan terpencil seperti di kawasan pergunungan, kawasan pedalaman yang sukar untuk mendapatkan kemudahan perkhidmatan dan peluang yang dinikmati oleh masyarakat umum di negara berkenaan.⁵⁸ Sebilangan daripada mereka merupakan masyarakat yang kurang berpendidikan dan kurang mendapat pengaruh politik, sebaliknya kawasan yang mereka diami mewah dengan sumber semula jadi.⁵⁹ Pengalaman penyelidik ketika menjalankan kajian lapangan di Barangay Balatoc, Pasil, Kalinga, Wilayah Cordillera mendapati sebilangan ICC/IP tinggal di kawasan pergunungan yang sukar mendapat pengangkutan dan bekalan kemudahan asas yang lain.⁶⁰ Akses pengangkutan untuk ke kawasan perkampungan berkenaan mengambil masa yang lama dan jalan yang tidak berturap itu menyukarkan lagi akses dengan masyarakat majoriti di bandar.⁶¹

UNDANG-UNDANG DAN AMALAN PRINSIP IMABT DI FILIPINA

Akta Hak Orang Asal (AHOA) 1997 merupakan undang-undang orang asal yang utama di Filipina kerana mengiktiraf hak ICC/IP, malah AHOA dikatakan sebuah akta orang asal yang paling progresif di dunia.⁶² Selain dianggap sebagai *magna carta* tentang hak orang asal, AHOA memartabatkan hak ICC/IP dengan memberi pengiktirafan dalam aspek-aspek utama seperti tanah adat (*ancestral domain*), hak pemerintahan sendiri dan pemerikasaan, hak keadilan sosial serta hak asasi manusia dan juga intergriti budaya.⁶³ Akta yang mempunyai

84 seksyen ini antara lain dirangka bertujuan untuk mengiktiraf, melindungi dan mempromosi hak ICC/IP.⁶⁴

Selari dengan hak penentuan diri yang diperuntukan dalam DHOA, peruntukan AHOA telah mengiktiraf penyertaan ICC/IP melalui medium Izin-Maklum Awal Bebas Telus (IMABT). Prinsip IMABT ini ditakrifkan secara ringkas dan padat di bawah seksyen 3(g), AHOA manakala peruntukan prinsip IMABT telah diberi penekanan sebanyak tujuh kali di bawah seksyen dan peruntukan berbeza.⁶⁵ Peruntukan berkaitan IMABT ini menyokong peruntukan seksyen 16, AHOA iaitu mewajibkan kerajaan untuk melibatkan ICC/IP dalam badan pembuat polisi atau majlis pembuat undang-undang. Hal sedemikian menunjukkan bahawa kerajaan Filipina mempertimbangkan undang-undang antarabangsa dalam membuat undang-undang orang asal di peringkat domestik.

Dari segi amalan, NCIP boleh disifatkan sebagai efisien dalam memproses permohonan Sijil Pematuhan Proses IMABT (*Certificate of Compliance to the FPIC Process*) dan Sijil Pemberian Persetujuan oleh Komuniti (*Certification that the Community Has Given its Consent*) untuk projek pembangunan seperti perlombongan.⁶⁶ Sungguhpun begitu, kerajaan didakwa seolah-olah mengutamakan pembangunan berbanding kepentingan ICC/IP kerana NCIP dikatakan agak perlahan untuk memproses permohonan Sijil Domain Adat (*Certificate of Ancestral Domain Title*).⁶⁷ Menurut Pelapor Khas Pertubuhan Bangsa-bangsa Bersatu pula, prinsip IMABT dilaporkan tidak dipatuhi di Filipina bilamana sijil tidak diperolehi sebelum menjalankan beberapa projek mega seperti projek pembalakan, empangan dan perlombongan.⁶⁸

Pada 8 Februari 2012, kumpulan penyelidik UKM berpeluang mengikuti rombongan NCIP untuk menyaksikan pelaksanaan proses IMABT berkaitan sebuah projek kuari secara praktikal. Proses berkenaan merupakan salah satu prosedur wajib dipatuhi oleh pihak kerajaan mahupun syarikat swasta untuk menjalankan projek pembangunan di kawasan ICC/IP. Proses IMABT tersebut dijalankan di sebuah perkampungan ICC/IP iaitu di Barangay Balatoc yang terletak di kawasan Perbandaran Pasil, Kalinga.⁶⁹

Sebelum proses pembentangan, penduduk Balatoc telah dimaklumkan melalui hebahan notis yang ditampal di kedai runcit dan tempat awam. Pada hari kejadian, beberapa pihak berkepentingan dan mempunyai kaitan dengan proses IMABT telah hadir ke tapak mesyuarat. Selain penduduk ICC/IP di Barangay Balatoc, pihak-pihak terlibat ialah wakil kerajaan, wakil NCIP dan wakil syarikat swasta yang akan menjalankan projek pembangunan. Seawal pukul 9.00 pagi waktu tempatan, kelihatan pelbagai pihak yang terlibat khususnya penduduk Balatoc telah hadir di tapak perhimpunan. Lokasi perhimpunan dan pembentangan dibuat di kawasan lapang terletak di lereng gunung iaitu sebelah laluan utama untuk ke Balatoc. Kawasan perhimpunan tersebut dilengkapi sebuah khemah dan beberapa buah kerusi untuk tetamu yang hadir.

Pada hari berkenaan, terdapat beberapa prosedur IMABT telah dilakukan dan didahului dengan pembentangan pelan pelaksanaan projek pembangunan kepada penduduk Balatoc. Dalam pembentangan tersebut, terdapat beberapa aspek yang ditekankan oleh wakil syarikat⁷⁰ seperti maklumat projek, tujuan, pelan pelaksanaan, hasil tinjauan yang dijalankan⁷¹ dan beberapa aspek penting yang lain. Pelbagai maklumat yang dikongsi oleh wakil perunding ini bertepatan dengan prinsip “telus” seperti yang dijelaskan sebelum ini. Pendedahan maklumat secara telus ini adalah penting agar ICC/IP boleh mengetahui implikasi projek kepada kehidupan mereka seterusnya dapat merancang kehidupan seharian mereka dengan lebih baik.

Bagi memastikan ketelusan, pembentangan yang mengambil masa lebih kurang dua jam tersebut disampaikan dalam bahasa yang difahami oleh penduduk di kampung berkenaan. Penggunaan bahasa yang difahami merupakan elemen yang perlu diberi perhatian bagi menjamin penyaluran maklumat yang tepat dan menyeluruh. Bagi menyalurkan maklumat yang tepat dan boleh difahami, sesi pembentangan tersebut dibantu oleh alat pemancar slaid pembentangan yang dipenuhi dengan graf, gambar dan penjelasan yang agak terperinci. Sebilangan penduduk Balatoc boleh dikatakan memahami isi pembentangan kerana mereka mengambil bahagian dalam sesi soal jawab yang dilakukan selepas sesi pembentangan. Sesi soal jawab ini merupakan medium ICC/IP mengemukakan isu sekiranya mereka tidak berpuas hati. Keadaan ini adalah bagi menjamin proses yang dibuat menepati elemen “bebas” iaitu tiada sebarang paksaan kepada ICC/IP. Sesi soal jawab ini boleh disifatkan medium untuk memperoleh keizinan daripada ICC/IP.

Selain penduduk Balatoc, pihak-pihak lain seperti wakil NCIP turut bertanyakan soalan dan memberi komen mengenai pembentangan tersebut. Ruang penyertaan oleh ICC/IP dan pelbagai pihak lain ini adalah penting bagi menjamin ketelusan dan bebas. Penyertaan seperti ini juga membuktikan ketiadaan unsur paksaan dalam memperoleh keizinan daripada masyarakat ICC/IP di Balatoc. Kerjasama antara semua pihak berlangsung dengan baik hingga ke akhir proses yang ditutup dengan jamuan makan tengah hari di lokasi pembentangan tersebut.

KESIMPULAN

Peruntukan AHOA tentang perlindungan hak ICC/IP boleh disifatkan sebagai undang-undang yang progresif dan menepati piawaian DHOA dan undang-undang antarabangsa. Ia adalah selari dengan Perkara 3 dan 4 DHOA, pengiktirafan yang diberikan oleh AHOA berkaitan IMABT. Dari segi amalan pula, pelaksanaan prinsip IMABT bersama komuniti ICC/IP di Balatoc disifatkan sebagai suatu pengiktirafan kerana menghormati orang asal.

Sungguhpun peruntukan AHOA dilihat sebagai undang-undang yang baik di sisi undang-undang antarabangsa, jurang implimentasi harus diberi perhatian dan diperbaiki. Hal ini adalah penting agar pengiktirafan hak penentuan sendiri orang asal dapat diberikan secara menyeluruh. Dalam konteks Orang Asli di Semenanjung Malaysia, kerajaan wajar mempertimbangkan prinsip IMABT kerana didasari oleh hak penentuan sendiri yang telah diiktiraf oleh undang-undang antarabangsa. Pertimbangan ini adalah penting bagi memperbaiki pengiktirafan undang-undang sedia ada terhadap Orang Asli khususnya yang diperuntukkan dalam Akta Orang Asli 1954 (Akta 134).

NOTA

- ¹ Sixty-first General Assembly Plenary 107th & 108th Meetings (AM & PM), General Assembly Adopts Declaration on Rights of Indigenous Peoples; 'Major Step Forward' Towards Human Rights for All.
- ² Wiessner, Report on the Rights of Indigenous Peoples by International Law Association, the Hague Conference 2010, para 5. Terdapat 11 buah negara mengambil pendekatan berkecuali (*abstain*) daripada mengundi. Negara-negara tersebut adalah Azerbaijan, Bangladesh, Bhutan, Burundi, Colombia, Georgia, Kenya, Nigeria, Russia, Samoa and Ukraine. Namun, pendirian Columbia dan Samoa berubah apabila kedua-dua buah negara ini menyokong peruntukan DHOA pada akhirnya.
- ³ Davis, 'Indigenous Struggles in Standard-Setting: The United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples,' (2008) 9 *Melbourne Journal of International Law*, hlm 27.
- ⁴ Charters, 'The Rights of Indigenous Peoples,' (2006) *New Zealand Law Journal*, hlm 335.
- ⁵ *Guided by the purposes and principles of the Charter of the United Nations, and good faith in the fulfillment of the obligations assumed by States in accordance with the Charter.*
- ⁶ "Indigenous peoples have the right to self-determination. By virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development."
- ⁷ Daes, The Right of Indigenous Peoples to "Self-Determination" in Contemporary World Order Dalam Clark (pnyt.), *Self-Determination, International Perspectives*, Macmillan Press Ltd, London, 1996, hlm 49.
- ⁸ Perkara 4 memperuntukkan seperti berikut: ... "have the right to autonomy or self-government in matters relating to their internal and local affairs, as well as ways and means for financing their autonomous functions."
- ⁹ Rohaida, Muhamad Sayuti & Witbrodt, 'Indigenous Peoples in Asia: Indigenousness and Self-Determination,' hlm 522.
- ¹⁰ Skop hak penentuan diri yang merangkumi aspek dalaman dan luaran tidak dibincangkan dalam penulisan ini.
- ¹¹ Chairperson-Rapporteur: Ms. Erica-Irene A. Daes, Report of the Working Group on Indigenous Populations on Its Eleventh Session, Discrimination against Indigenous Peoples, E/CN.4/Sub.2/1993/29, para 61.
- ¹² Curzon, Dictionary of Law, Pearson Education Limited, Harlow, 2002, hlm 158. *Erga omnes* membawa maksud "kepada semua."
- ¹³ Anaya, JS, *Indigenous Peoples in International Law*, Oxford University Press, New York, 2004, hlm 97. Untuk penjelasan lanjut, Brownlie dan Gos Espiell turut berpendapat bahawa hak penentuan diri adalah sebahagian daripada norma "*jus cogen*." Lihat Hurst Hannum, *Autonomy, Sovereignty, and Self-determination, The Accommodation of Conflicting Rights*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1990, hlm 45.
- ¹⁴ Perkara 53, Konvensyen Vienna memperuntukkan seperti berikut: *A treaty is void if, at the time of its conclusion, it conflicts with a*

peremptory norm of general international law. For the purposes of the present Convention, a peremptory norm of general international law is a norm accepted and recognized by the international community of States as a whole as a norm from which no derogation is permitted and which can be modified only by a subsequent norm of general international law having the same character.

- ¹⁵ Daes, 'The Concept of Self-Determination and Autonomy of Indigenous Peoples in the Draft United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples,' (2001-2002) 14 (259) *St. Thomas Law Review*, hlm 263.
- ¹⁶ Hannum, 'Rethinking Self-Determination,' (1993) 34 *Virginia Journal of International Law*, hlm 33.
- ¹⁷ Anaya, A Contemporary Definition of the International Norm of Self-determination, *Transnational Law & Contemporary Problems*, Vol 3:131, hlm 132. Kedua-dua prinsip asas ini merupakan alasan kukuh untuk menuntut kemerdekaan daripada jajahan luar.
- ¹⁸ Daes, 'The Concept of Self-Determination and Autonomy of Indigenous Peoples in the Draft United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples,' (2001-2002) 14 (259) *St. Thomas Law Review*, hlm 263.
- ¹⁹ Rohaida N & Mohd Syahril I, Exercising the Principle of Free, Prior and Informed Consent (FPIC) in Land Development: An Appraisal with Special Reference to the Orang Asli in Peninsular Malaysia. *Pertanika J Soc Sci & Hum* 22 (S), 2014, hlm.183-204.
- ²⁰ Permanent Forum on Indigenous Issues Fourth session, Report of the International Workshop on Methodologies Regarding Free, Prior and Informed Consent and Indigenous Peoples, E/C.19/2005/3, (New York, 17-19 January 2005), para 46.
- ²¹ Anaya, Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights and Fundamental Freedoms of Indigenous People, Promotion and Protection of All Human Rights, Civil, Political, Economic, Social and Cultural Rights, Including the Right to Development, Human Rights Council, Twelfth Session, a/Hrc/12/34, para 47.
- ²² *Saramaka People v. Suriname*, November 28, 2007, Inter-American Court of Human Rights, hlm 62, para 8. Dalam kes ini, tanah orang asal dari kumpulan Saramaka telah menerima tempias ekoran daripada pemberian konsesi pembalakan dan perlombongan oleh kerajaan Suriname tanpa rundingan penuh orang asal. Dalam kes ini, mahkamah mengiktiraf hak kaum Saramaka terhadap sumber semula jadi yang terdapat dalam wilayah adat mereka. Lihat juga Orellana, 'International Decisions: Saramaka People V. Suriname: Indigenous and Tribal Peoples' Rights—Land, Territory, and Natural Resources—Consultations and Prior Informed Consent—Environmental and Social Impact Assessment—Concessions and Foreign Direct Investment—Environmental Damage,' (2008) 102 *American Journal of International Law*, hlm 2.
- ²³ Permanent Forum on Indigenous Issues Fourth session, Report of the International Workshop on Methodologies Regarding Free, Prior and Informed Consent and Indigenous Peoples, E/C.19/2005/3, (New York, 17-19 January 2005), para 46.
- ²⁴ Permanent Forum on Indigenous Issues Fourth session, Report of the International Workshop on Methodologies Regarding Free, Prior and Informed Consent and Indigenous Peoples, E/C.19/2005/3, (New York, 17-19 January 2005), para 46.
- ²⁵ Permanent Forum on Indigenous Issues Fourth session, Report of the International Workshop on Methodologies Regarding Free, Prior and Informed Consent and Indigenous Peoples, (New York, 17-19 January 2005), E/C.19/2005/3, para 46.
- ²⁶ Permanent Forum on Indigenous Issues Fourth session, Report of the International Workshop on Methodologies Regarding Free, Prior and Informed Consent and Indigenous Peoples, E/C.19/2005/3, (New York, 17-19 January 2005), para 46.
- ²⁷ Maklumat mengenai jangka masa projek yang akan dilaksanakan termasuklah pelan pelaksanaan, dan maklumat tentang jangka masa setiap fasa pelaksanaan, pemantauan sehingga tamat projek.
- ²⁸ Permanent Forum on Indigenous Issues Fourth session, Report of the International Workshop on Methodologies Regarding Free, Prior and Informed Consent and Indigenous Peoples, E/C.19/2005/3, (New York, 17-19 January 2005), para 46.

- ²⁹ Perkara 16(4), PBA No 169.
- ³⁰ Perkara 6, PBA No 169.
- ³¹ Perkara 2, PBA No 169.
- ³² Perkara 15, PBA 169.
- ³³ Perkara 6(2), PBA No 169.
- ³⁴ Perkara 8(j), mewajibkan kerajaan untuk mendapatkan kelulusan dan penglibatan orang asal dan masyarakat setempat dalam pemuliharaan dan kelangsungan kepelbagaian biologi.
- ³⁵ Perkara 6, Protokol Cartagena dibaca bersama Konvensyen Kepelbagaian Biologi 1992.
- ³⁶ World Bank, Op 4.10 Indigenous Peoples, <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/PROJECTS/EXTPOLICIES/EXTOPMANUAL/0,,contentMDK:20553653~menuPK:4564185~pagePK:64709096~piPK:64709108~theSitePK:502184,00.html>, Diakses pada 26 April 2014. IMABT yang dimaksudkan oleh manual ini ialah proses yang bersesuaian dengan budaya orang asal, proses pembuatan keputusan secara kolektif, rundingan dengan penuh suci hati dan diberi maklumat mengenai pelaksanaan projek tersebut. Rundingan ini tidak bererti orang asal mempunyai kuasa veto.
- ³⁷ Garis panduan ini diperuntukan dalam perenggan 10. Garis panduan tersebut termasuklah rundingan pada setiap fasa projek; kaedah rundingan juga perlu mematuhi kesesuaian adat dan keadaan orang asal serta memberi perhatian khusus kepada wanita, belia dan kanak-kanak; dan menyediakan maklumat yang mencukupi mengenai projek dalam setiap fasa projek.
- ³⁸ Special Rapporteur Mrs. Erica-Irene A. Daes, Prevention of Discrimination and Protection of Indigenous Peoples and Minorities, Indigenous Peoples and Their Relationship to Land (E/CN.4/Sub.2/2001/21), para 145 dan 146.
- ³⁹ Maksud setaraf dalam Perkara 28(2) DHOA ini ialah sama dari segi kualiti, saiz, status undang-undang dan juga nilai dalam wang.
- ⁴⁰ Maksud nilai, adat dan budaya orang asal adalah merujuk kepada peruntukan Perkara 11 iaitu merangkumi hak untuk melindungi dan membangunkan sesuatu sebagai manifestasi kepada kebudayaan orang asal seperti tapak sejarah, reka bentuk, bahan artifak, majlis keraian tertentu, seni atau persembahan budaya dan juga sumber literatur.
- ⁴¹ Di bawah Perkara 11(2) DHOA, kerajaan wajib menyediakan suatu mekanisme berkesan untuk menyempurnakan ganti rugi termasuklah restitusi dengan kerjasama orang asal sekiranya IMABT gagal diperolehi bagi kes memelihara kebudayaan, intelektual, agama dan juga harta pusaka orang asal.
- ⁴² Perkara 19 DHOA mencadangkan rundingan dan kerjasama dengan orang asal boleh dibuat melalui institusi perwakilan.
- ⁴³ Perkara 32 (2) mensyaratkan kepatuhan prinsip IMABT khususnya dalam projek pembangunan, penggunaan atau eksploitasi sumber mineral, air dan sumber-sumber lain.
- ⁴⁴ Cariño, 'Indigenous Peoples' Right to Free, Prior, Informed Consent: Reflections on Concepts and Practice,' (2005) 22 (1) *Arizona Journal of International & Comparative Law*, hlm 25.
- ⁴⁵ Barelli, 'Free, Prior and Informed Consent in the Aftermath of the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples: Developments and Challenges Ahead,' (2012) 16(1) *The International Journal of Human Rights*, hlm 9.
- ⁴⁶ Bagi New Zealand, orang asal tidak layak ke atas hak yang tidak dinikmati oleh warganegara atau individu lain dan boleh mencetuskan perbezaan kelas dalam warganegara mereka. Prinsip yang disifatkan kuasa veto orang asal ini juga dikatakan bercanggah dengan perlembagaan New Zealand, Tiriti Waitangi dan juga prinsip untuk semua warganegara.
- ⁴⁷ Perwakilan Kanada menyifatkan pemberian kuasa veto ini adalah tidak sejajar dengan sistem parlimen negara tersebut sebaliknya Kanada menegaskan mereka telah mempunyai sistem dan proses rundingan yang tersendiri.
- ⁴⁸ Perwakilan Australia pula menegaskan bahawa kuasa veto ini tidak boleh dilaksanakan dan mereka tidak boleh menerima hak yang diberikan kepada kumpulan tertentu (orang asal) untuk kuasa veto sedangkan mereka mengamalkan sistem demokrasi dan kerajaan berperwakilan.
- ⁴⁹ General Assembly, General Assembly Adopts Declaration on Rights of Indigenous Peoples; 'Major Step Forward' Towards Human Rights for All, Says President, Vote: 143 – 4 (Australia, Canada, New Zealand, United States) — 11; Also Adopts Texts on South Atlantic Zone of Peace, Preventing Armed Conflict, Sixty-First General Assembly Plenary, 107th & 108th Meetings (Am & Pm). para <http://www.un.org/News/Press/docs/2007/ga10612.doc.htm>.
- ⁵⁰ Sixty-first General Assembly Plenary 107th & 108th Meetings (AM & PM), General Assembly Adopts Declaration on Rights of Indigenous Peoples; 'Major Step Forward' Towards Human Rights for All, para. Perwakilan Sweden iaitu Ulla Storm menyokong pengiktirafan hak orang asal melalui DHOA dan mereka turut menerima antara lain ialah hak penentuan diri orang asal.
- ⁵¹ Anaya, Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights and Fundamental Freedoms of Indigenous People, Promotion and Protection of All Human Rights, Civil, Political, Economic, Social and Cultural Rights, Including the Right to Development, Human Rights Council, Twelfth Session, a/Hrc/12/34, para 46.
- ⁵² MacDonald, Indigenous Peoples of the Philippines: Between Segregation and Intergration, Dalam Barnes, Gray & Kingsbury (pnyt.), *Indigenous Peoples of Asia*, Association for Asian Studies, Michigan, 1995, hlm 345. Lihat juga Rohaida, Muhamad Sayuti & Witbrodt, 2012, Indigenous Peoples in Asia: Indigenousness and Self-Determination, 9th Annual ASLI Conference 2012, Singapore, National University of Singapore, NUS, May 31 – 1 June 2012, hlm 8-9.
- ⁵³ Seksyen 2, Bab I, Akta Hak Orang Asal 1997, Akta Republik 8371.
- ⁵⁴ Definisi terperinci ICC/IP di bawah seksyen 3 (h) adalah seperti berikut: *Indigenous Cultural Communities/Indigenous Peoples - refer to a group of people or homogenous societies identified by self-ascription and ascription by others, who have continuously lived as organized community on communally bounded and defined territory, and who have, under claims of ownership since time immemorial, occupied, possessed and utilized such territories, sharing common bonds of language, customs, traditions and other distinctive cultural traits, or who have, through resistance to political, social and cultural inroads of colonization, non-indigenous religions and cultures, become historically differentiated from the majority of Filipinos. ICCs/IPs shall likewise include peoples who are regarded as indigenous on account of their descent from the populations which inhabited the country, at the time of conquest or colonization, or at the time of inroads of non-indigenous religions and cultures, or the establishment of present state boundaries, who retain some or all of their own social, economic, cultural and political institutions, but who may have been displaced from their traditional domains or who may have resettled outside their ancestral domains;*
- ⁵⁵ Padilla, Villarante & Trono, 2013, Indigenous Peoples in Philippines, <http://www.iwgia.org/images/stories/sections/regions/asia/documents/IW2013/Philippines.pdf>, Diakses pada 24 Mac 2014. hlm 241. Lihat Erni, Padilla, Padilla & Nilsson, Country Profile: Philippine, Dalam Erni (pnyt.), *The Concept of Indigenous Peoples in Asia, a Resource Book*, International Work Group for Indigenous Affairs (IWGIA), Asia Indigenous Peoples Pact Foundation (AIPPF), Chiang Mai, 2008, hlm 427.
- ⁵⁶ National Commission of Indigenous Peoples (NCIP), Indigenous Peoples of the Philippines, <http://www.ncip.gov.ph/indigenous-peoples-of-the-philippines.html>, Diakses pada 24 Mac 2014.
- ⁵⁷ MacDonald, *Indigenous Peoples of Asia*, hlm 345.
- ⁵⁸ Padilla, Villarante & Trono, Indigenous Peoples in Philippines, <http://www.iwgia.org/images/stories/sections/regions/asia/documents/IW2013/Philippines.pdf>, Diakses pada 24 Mac 2014, hlm 241.
- ⁵⁹ Padilla, Villarante & Trono, Indigenous Peoples in Philippines, <http://www.iwgia.org/images/stories/sections/regions/asia/documents/IW2013/Philippines.pdf>, Diakses pada 24 Mac 2014.
- ⁶⁰ Kajian lapangan di Barangay Balatoc, Pekan Pasil, Kalinga pada 5-9 Februari 2012. Barangay Balatoc terletak di kawasan pergunungan dan mengambil masa lebih kuran 4 hingga 5 jam untuk tiba di

- kampung berkenaan jika bertolak dari Pekan Kalinga. Tempoh perjalanan juga bergantung kepada cuaca dan keadaan jalan tanah yang tidak berturap yang menjadi faktor utama pergerakan ke kampung berkenaan.
- ⁶¹ Kajian lapangan di Barangay Balatoc, Pekan Pasil, Kalinga pada 5-9 Februari 2012.
- ⁶² Erni, Padilla, Padilla & Nilsson, *The Concept of Indigenous Peoples in Asia, a Resource Book*, hlm 428.
- ⁶³ Castro, 'Three Years of the the Indigenous Peoples Rights Act: Its Impact on Indigenous Communities,' (2008) 15 (2) *Kasarinlan: Philippine Journal of Third World*, hlm 37.
- ⁶⁴ Mukadimah Akta Hak Orang Asal 1997. Antara tujuan lain perangkaan akta ini adalah untuk mewujudkan Suruhanjaya Orang Asal, membentuk Mekanisme Pelaksanaan, pengurusan dana dan juga tujuan-tujuan lain.
- ⁶⁵ Seksyen yang dimaksudkan adalah (i) sek 6 (c), berhubung hak untuk tinggal di dalam wilayah, (ii) sek 32, berhubung hak komuniti terhadap harta intelek, (iii) sek 33 (a) berkaitan dengan hak terhadap material yang berhubung kait dengan nilai, agama dan adat ICC/IP, (iv) sek 35 mengenai akses terhadap sumber genetik dan biologi, (v) sek 46 (a) pula berkaitan dengan pengurusan domain atau tanah adat, (vi) sek 58 berkaitan dengan pertimbangan alam sekitar dan (vii) sek 59 memperuntukan mengenai pra syarat pergesahan.
- ⁶⁶ Erni, Padilla, Padilla & Nilsson, *The Concept of Indigenous Peoples in Asia, a Resource Book*, hlm 430. Sebanyak 118 sijil telah dikeluarkan sejak 2004 manakala sebanyak 62 sijil dikeluarkan pada 2007.
- ⁶⁷ Erni, Padilla, Padilla & Nilsson, *The Concept of Indigenous Peoples in Asia, a Resource Book*, hlm 429.
- ⁶⁸ Special Rapporteur Mr. Rodolfo Stavenhagen, Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights and Fundamental Freedoms of Indigenous People, Mr. Rodolfo Stavenhagen, Submitted in Accordance with Commission on Human Rights, Mission to the Philippines, E/CN.4/2003/90/Add.3, hlm 2.
- ⁶⁹ Kajian Lapangan di Barangay Balatoc, Perbandaran Pasil, Wilayah Kalinga pada 8 Februari 2012. Kediaman ICC/IP di Barangay Balatoc terletak di lereng-lereng gunung. Suasana perkampungan mereka menggambarkan kehidupan sebenar masyarakat tradisional ICC/IP yang begitu dekat dengan sumber semula jadi. Perjalanan dari bandar Tabuk, Kalinga ke Barangay Balatoc mengambil masa lebih kurang empat jam kerana melalui jalan yang tidak berturap serta terpaksa merentasi lereng-lereng gunung yang curam.
- ⁷⁰ Wakil syarikat yang dimaksudkan merupakan konsultant (firma guaman) yang dilantik bagi menjamin ketelusan proses IMABT.
- ⁷¹ Bagi memperolehi hasil survey yang sah, konsultant yang dilantik tinggal di kampung berkenaan lebih kurang satu bulan untuk mendapatkan data dan maklum balas daripada penduduk setempat.
- RUJUKAN
- Anaya, S. J. 2004. *Indigenous Peoples in International Law*. 2. Oxford: Oxford University Press.
- Anaya, S. J. 1993. A Contemporary Definition of the International Norm of Self-Determination. *Transnational Law & Contemporary Problems* 3: 132-161.
- Anaya, J. 2009. Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights and Fundamental Freedoms of Indigenous People, Promotion and Protection of All Human Rights, Civil, Political, Economic, Social and Cultural Rights, Including the Right to Development, Human Rights Council, Twelfth Session, A/HRC/12/34.
- Barelli, M. 2012. Free, prior and informed consent in the aftermath of the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples: Developments and challenges ahead. *The International Journal of Human Rights* 16(1): 1-24.
- Cariño, J. 2005. Indigenous peoples' right to free, prior, informed consent: Reflections on concepts and practice. *Arizona Journal of International & Comparative Law* 22(1).
- Castro, N. 2008. Three Years of the the Indigenous Peoples Rights Act: Its Impact on Indigenous Communities. *Kasarinlan: Philippine Journal of Third World* 15(2): 35-54.
- Charters, C. 2006. The Rights of indigenous peoples. *New Zealand Law Journal* 335-337.
- Curzon, L.B. 2002. *Dictionary of Law*. Harlow, Pearson Education Limited.
- Daes, E.I. 2001-2002. The concept of self-determination and autonomy of indigenous peoples in the draft United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. *St. Thomas Law Review* 14(259).
- Daes, I.E. 1996. The right of Indigenous Peoples to "self-determination" in contemporary world order. Dlm. *Self-Determination, International Perspectives*, disunting oleh Clark, D., 47-57. London: Macmillan Press Ltd.
- Davis, M. 2008. Indigenous struggles in standard-setting: The United Nations Declaration on the rights of indigenous peoples. *Melbourne Journal of International Law* 9.
- Erni, C., Padilla, M. T. G., Padilla, S. & Nilsson, C. 2008. Country profile: Philippine. Dlm. *The Concept of Indigenous Peoples in Asia, a Resource Book*, disunting oleh Erni, C., 427-433. Chiang Mai: International Work Group for Indigenous Affairs (IWGIA), Asia Indigenous Peoples Pact Foundation (AIPPF).
- General Assembly GA/10612. 2007. General Assembly, Sixty-First Session, 107th Plenary Meeting, Thursday, 13 September 2007, 10 A.M. New York, A/61/Pv.107.
- Hannum, H. 1990. *Autonomy, Sovereignty and Self-Determination, the Accommodation of Conflicting Rights*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Hannum, H. 1993. Rethinking self-determination. *Virginia Journal of International Law* 34:1-69.
- Macdonald, C. 1995. Indigenous Peoples of the Philippines: Between Segregation and Intergration. Dlm. *Indigenous Peoples of Asia*, disunting oleh Barnes, R. H., Gray, A. & Kingsbury, B., 345-356. Michigan: Association for Asian Studies.
- Orellana, M. A. 2008. International decisions: Saramaka People V. Suriname: Indigenous and Tribal peoples' rights—land, territory, and natural resources—Consultations and prior informed consent—Environmental and social impact assessment—Concessions and foreign direct investment—Environmental damage. *American Journal of International Law* 102.
- Padilla, M. T. G., Villarante, P. B. & Trono, W. L. 2013. Indigenous Peoples in Philippines.
- Permanent Forum on Indigenous Issues Fourth Session. 2005. Report of the International Workshop on Methodologies Regarding Free, Prior and Informed Consent and Indigenous Peoples, (New York, 17-19 January 2005), E/C.19/2005/3.
- Rohaida, N., Muhamad Sayuti, B. H. Y. & Witbrodt, M. A. 2012. Indigenous peoples in Asia: Indigenousness and self-determination. *The Law Review* 510-529.
- Rohaida N & Mohd Syahril I. 2014. Exercising the principle

- of Free, Prior and Informed Consent (FPIC) in Land Development: An appraisal with special reference to the orang asli in Peninsular Malaysia. *Pertanika J Soc Sci & Hum* 22 (S): 183-204.
- Special Rapporteur Mr. Rodolfo Stavenhagen. 2003. Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights and Fundamental Freedoms of Indigenous People, Mr. Rodolfo Stavenhagen, Submitted in Accordance with Commission on Human Rights, Mission to the Philippines, E/CN.4/2003/90/Add.3.
- Special Rapporteur Mrs. Erica-Irene A. Daes. 11 June 2001. Prevention of Discrimination and Protection of Indigenous Peoples and Minorities, Indigenous Peoples and Their Relationship to Land (E/CN.4/Sub.2/2001/21).
- Saramaka People v. Suriname*, November 28, 2007.
- Wiessner, S. 2010. Report on the Rights of Indigenous Peoples by International Law Association, the Hague Conference 2010.
- World Bank OP 4.10 Indigenous Peoples. <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/PROJECTS/EXTPOLICIES/>

EXTOPMANUAL/0,,contentMDK:20553653~menuPK:4564185~pagePK:64709096~piPK:64709108~theSitePK:502184,00.html. Diakses pada 26 April 2014.

Dr. Muhamad Sayuti bin Hassan@Yahya
Department of Social Studies and Citizenship
Faculty of Human Sciences
Universiti Pendidikan Sultan Idris
Tanjong Malim, Perak
E-mel: sayutihassan@gmail.com
sayuti@fsk.upsi.edu.my

Dr. Rohaida Nordin
Profesor Madya
Fakulti Undang-undang
Universiti Kebangsaan Malaysia
43600 UKM Bangi
Selangor
E-mel: rohaidanordin@ukm.edu.my

